

22. Türkçe soyadları üzerine yapılan çalışmalara toplu bir bakış

Mehmet Emin TUĞLUK¹

APA: Tuğluk, M. E. (2022). Türkçe soyadları üzerine yapılan çalışmalara toplu bir bakış. *RumeliDE Dil ve Edebiyat Araştırmaları Dergisi*, (30), 366-380. DOI: 10.29000/rumelide.1192529.

Öz

Kişinin kendisini, ailesini, kabilesini veya bağlı olduğu topluluğu belirtmek için genellikle adının önüne veya ardına kendisini, ailesini, mesleğini veya bilinen bir özelliğini belirten bir ad eklenir. Kişinin ailece bilinmesini sağlayan özel adından sonra gelen ve aile adı olarak tanımlanan soyadları, gelenek ve kültürü yansıtanın yanı sıra kültür aktarıcısı görevi de görür. Soyadlarının kullanımı kimi toplumlarda yasalarla zorunlu kılınmıştır. Kimi toplumlarda ise bir zorunluluk olmamasına rağmen soyadları kişiler arasında isim karışıklığının önüne geçmek için kullanılmaktadır. Türkler tarih boyunca kendi adlarının yanı sıra kendilerini tanıtan aile, boy ve kabile isimlerini kullanmışlardır. Bundan dolayı Türklerin varlık gösterdikleri topraklarda soyadı görevi gören Türkçe kökenli adlara rastlamak mümkündür. Osmanlı Devleti'nde kişileri tanımlamak için soyadı yerine genellikle ya "bey, ağa, efendi" gibi unvanlar ya da kişilerin uğraştıkları meslekleri belirten adlar kullanılmıştır. Cumhuriyetin ilanından sonra ise 1934 yılında Türkiye Büyük Millet Meclisinde kabul edilen Soyadı Kanunu ile herkesin bir soyadı alması ve resmî işlerde bu soyadını kullanması zorunlu hale getirilmiş, "ağa, hacı, hafız, hoca, molla, efendi, bey, beyefendi, paşa, hanım, hanımefendi, hazretleri" gibi lakap ve unvanların kullanımı kaldırılmıştır. Bu çalışmada Türkçe soyadları üzerine yapılan çalışmalar konularına göre tasnif edilmiştir. Ayrıca hem Türkiye'de hem de Türkiye dışındaki yabancı ülkelerde Türkçe soyadları üzerine yapılan çalışmalar hakkında bilgi verilmiş, Türkçe soyadları üzerine yapılan bir bibliyografya çalışmasına da yer verilmiştir.

Anahtar kelimeler: Soyadı, Türkçe soyadı, soyadları bibliyografyası, ad bilimi.

An overview of the studies on Turkish surnames

Abstract

A name is usually added before or after the person's name to indicate himself/herself, his/her family, tribe or community to which he belongs. Surnames, which come after the personal name that makes the person known by the family and are defined as the family name, act as cultural transmitters as well as reflecting the tradition and culture. The use of surnames is required by law in some societies. In some societies, although it is not a necessity, surnames are used to prevent name confusion among people. Throughout history, Turks have used family, clan and tribe names to introduce themselves as well as their own names. For this reason, it is possible to come across names of Turkish origin that serve as surnames in the lands where Turks exist. In the Ottoman Empire, in order to describe people, instead of surnames, titles such as "bey, ağa, efendi" or names indicating the occupations of the people were used instead of surnames. After the proclamation of the Republic, with the Surname Law adopted in the Turkish Grand National Assembly in 1934, it became compulsory for everyone to take a surname and use this surname in official affairs. The use of nicknames and titles such as *ağa* (agha),

¹ Dr. Öğr. Üyesi, Batman Üniversitesi, Fen Edebiyat Fakültesi, Türk Dili ve Edebiyatı Bölümü (Batman, Türkiye). emintugluk@gmail.com ORCID ID: 0000-0003-1866-5580 [Araştırma makalesi, Makale kayıt tarihi: 19.09.2022-kabul tarihi: 20.10.2022; DOI: 10.29000/rumelide.1192529]

hacı (pilgrim), *hafız* (hafız), *hoca* (hodja), *molla* (mullah), *efendi* (master), *bey*, *beyefendi* (gentleman), *paşa* (pasha), *hanumefendi* (lady) and *hazretleri* (his nibs) have been abolished. In this study, studies on Turkish surnames were classified according to their subjects. In addition, information is given about the studies on Turkish surnames both in Turkey and in foreign countries outside of Turkey, and a bibliography on Turkish surnames is also included.

Keywords: Surname, Turkish surname, bibliography of surnames, onomastic.

Giriş

Ad bilimi terimi; “Dil biliminin adlar, özellikle kişi adları üzerinde duran ve onları köken bilgisi, tarihsel gelişim, dil ve kültür sorunları açısından inceleyen dalı.” (TS, 2011, s. 27), “1. Özel adlar üzerinde duran ve özel adları köken bilgisi (etymologie), tarihî gelişme, dil ve kültür sorunları açısından inceleyen bilim dalı. 2. Geniş anlamıyla, adları kelime-kavram ilişkileri yönünden inceleyen bilim dalı.” (Korkmaz, 2007, s. 7) şeklinde tanımlanmaktadır. Son dönemlerde “özel adlar” başlığı altında yer alan ad grupları üzerine artan çalışmalar onların da bir bilim dalı olarak tanımlanmasını zorunlu kılmıştır. Şahin, daha önceki sınıflandırmaları da dikkate alarak özel ad bilimini on yedi başlık altında sınıflandırmıştır. Bu başlıklardan biri de kişi adları bilimidir. Şahin, kişi adları biliminin çalışma alanını “Araştırma sahası olan kişi adlarının ortaya çıkışlarını, kuruluş kanunlarını, ayırmadır.” şeklinde açıklamıştır. Kalaycı ise kişi adlarının da alt araştırma kollarına ayrılması gerektiğini ifade ederek kişi adlarını “Ön ad bilimi, ikinci ad ya da orta ad bilimi, edebî eserlerdeki şahıs adları bilimi, unvan ad bilimi, lakap ad bilimi, göbek ad bilimi, takma ad bilimi/mahlas ad bilimi, aile ad bilimi/sülale ad bilimi, soyadı bilimi” (Kalaycı, 2019, s. 42-46) şeklinde dokuz başlık altında sınıflandırıp soyadı bilimini “Soyadlarının verililişini, genel görünüşünü, değişimini ve bireyle birlikte topluma etkilerini inceleyen ad bilim dalı.” (Kalaycı, 2019, s. 45) olarak tanımlamıştır. Bu tanımdan hareketle soyadı biliminin; soyadı kanununun ortaya çıkışını, soyadlarının verililişini, soyadlarının anlam, yapı ve köken bakımından görünüşünü, soyadlarında zaman içerisinde tümüyle ya da kısmen gerçekleşen değişimleri ve soyadlarının toplumu etkileyişini incelediği söylenebilir.

1. Soyadı kavramı ve Türklerde soyadı

Doğadaki her olay gibi soyadlarının ortaya çıkma nedeni de bir ihtiyacı karşılamaktır. Bu ihtiyaç, kişileri diğerlerinden ayırt etme ihtiyacıdır. Türkiye’de Soyadı Kanunu 1934 yılında çıkmıştır. Ancak soyadı kanunundan önce de soyadı yerine göbek adı, aile adı, sülale adı, takma ad vb. adlar kullanılmaktaydı.

Türkler tarihte kendi adlarıyla birlikte bağlı buldukları boy, kabile vb. adını kullanmışlardır. Memmedli, eski Türk yazıtlarında yaklaşık olarak 700’den fazla, Orhon-Yenisey yazıtlarında ise 200 kadar kişi adı (antroponim) geçtiğini belirtmektedir. Memmedli’ye göre bu isimlerden bazıları soyadı görevinde kullanılmıştır. (Memmedli, 1994, s. 96). Uygurların da unvanları soyadı görevinde kullandıkları görülmektedir. Uygurlar “Hotan bölgesinde Uygurların kurduğu Udun hanlığının ‘Vaycra’ adını milattan önceki III-VI. yüzyıldan Karahanlılar dönemine kadar yaklaşık beş yüz yıl boyunca” soyadı olarak kullanmışlardır. Ayrıca “Kusen hanları ‘beg’ sözcüğünü soyadı olarak kullanmışlardır.” (Kaşgarlı, 2013, s. 297) Karahanlılar ise daha çok aile adlarını soyadı olarak kullanmışlardır. “Karahanlılar döneminde Uygurlar İslamiyet’in etkisiyle İslami ad kullanmaya başlamışlarsa da *arslan* (*kaplan*), *buğra*, *tuğril* (*şahin*) gibi nesep adlarını kullanmaya devam etmişlerdir. Örneğin Satuk Buğrahan, Ali Arslanhan, Tabğaç Buğrahan vb.” (Komisyon, 1991, s. 99-100 akt. Kaşgarlı, 2013, s. 297).

Kaşgarlı Mahmut, *Dîvânü Lügâti't-Türk'te Oğuzların 22 uruktan oluştuğunu belirtip bunların adını, mührünü ve belgesini vermektedir. Kaşgarlı, Türklerin birbirlerini ayırt etmek için dedelerinin adlarını boy adı olarak kullandığına işaret etmektedir: "Bu saydığım bölükler köktür. Bu kökten bir takım oymaklar çıkmıştır; onları söylemedim, sözü kısa kestim. Bu bölüklerin adları onları kurmuş olan eski dedelerin adlarından alınmıştır. Araplarda dahi böyledir. Benû Selîm, benû Hafâce denir ki "Selim oğulları", 'Haface oğulları' demektir."* (DLT I, 2006: 58-59).

Osmanlı Devleti'nde mahkeme sicilleri, tahrir defterleri, salnameler, tezkireler ve 19. yüzyılda yapılmaya başlanan nüfus sayımları soyadı yerine kullanılan sözcüklerle ilgili bilgi ve belgeler içermektedirler. "Osmanlı İmparatorluğunda ilk nüfus sayımı 1246 (1830) yılında yapılmıştır. Bu sayıma sadece erkekler dâhil edilmiştir. İlgili nüfus memurları köy köy dolaşarak hanelerde barınan erkek nüfusu kaydetmişlerdir. Kayıtlar, sülalenin adıyla yapılmıştır. O yıllarda fotoğraf olmadığı için kişilerin fiziki özellikleri de yaşa ilaveten nüfus bilgileri içinde yer almıştır. Örneğin Kastamonu'nun Araç ilçesi, Oycalı köyünde yazılan bir hanenin nüfus bilgileri şöyledir: Kapucuoğlu, orta boylu, sarı sakallı, Bekir bin Mustafa, sinn 40; oğlu Hasan sinn 3 vb." (Akman, 2013, s. 7). Osmanlı Devleti'nde yapılan ilk nüfus sayımından başlanarak kişiler kaydedilirken "şöhreti" diye bir başlık eklenmiştir. Bu sözcüğe karşılık verilen cevap da bir anlamda soyadı işlevindedir. Yani kişi ne ile biliniyor, hangi özelliği ile tanınıyor, hangi açıdan şöhret bulmuşsa şöhreti kısmına o sözcük kaydedilmiştir.

Türkiye Cumhuriyeti devletinin kurulmasıyla toplum hayatını ilgilendiren birçok alanda değişim yaşanmıştır. Bu amaçla sosyal, siyasi, ekonomik, eğitim ve hukuk gibi alanlarda düzenlemeler gerçekleştirilmiştir. Bu düzenlemelerden birisi de soyadı alanında yapılmıştır. Soyadı Kanunu'nun temeli 1926 yılında Türk Medeni Kanunu'nun 25. ve 26. maddeleriyle atılmıştır. Bu maddelere göre aile isimlerinin alınması kararlaştırılmış ancak bir zorunluluk olmadığı için kanun hayata geçirilememiştir (Doğaner, 2003, s. 334). Soyadı kanunu ile ilgili ilk çalışmalar ise 1933 yılında gündeme gelmiş ve konu ile ilgili Dâhiliye Vekâletince hazırlanan bir kanun tasarısı önce İcrâ Vekilleri Heyetine, ardından 11 Aralık 1933'te TBMM Başkanlığına, oradan da 13 Aralık 1933 tarihinde Adliye Encümenine gönderilmiştir.² Adliye Encümeni gerekli incelemeleri yaparak kanun tasarısını 21 Mayıs 1934'te TBMM başkanlığına sunmuştur.³ Kanun tasarısı TBMM'nin 18 ve 21 Haziran 1934 tarihli oturumlarında görüşülerek kabul edilmiş, 2 Temmuz 1934'te Resmi Gazete'de yayımlanmış, yayımlanan nizamnameye göre kanunun 2 Ocak 1935'te yürürlüğe girmesi kararlaştırılmıştır. 21 Haziran 1934 tarihli bu kanuna göre "Madde 1- Her Türk öz adından başka soyadını da taşımağa mecburdur. Madde 2- Söyleyişte, yazışta, imzada öz ad önde, soyadı sonda kullanılır. Madde 3- Rütbe ve memuriyet, aşiret ve yabancı ırk ve millet isimleriyle umumi edeplere uygun olmayan veya iğrenç ve gülünç olan soyadları kullanılamaz."⁴ Aynı kanunun 7. maddesine göre "Bu kanunun neşri tarihinden itibaren iki yıl içinde gerek soyadı olmayanlar ve gerekse soy adlarını değiştirmek isteyenler taşıyacakları adı hükümetin tayin edeceği şekilde nüfus kütüklerine geçirilmek üzere bildirmekle" yükümlü tutulmuştur.

Soyadı kanununun kabulünden sonra bakan, milletvekili, bürokratlar başta olmak üzere vatandaşlar kendilerine soyadı seçip bu soyadları nüfus müdürlüklerine tescil ettirmişlerdir. Soyadı kanununun ardından bu kanunu tamamlayıcı ve destekleyici mahiyette başka kanunlar da çıkarılmıştır. Bu kanunlardan ilki Gazi Mustafa Kemal'e "Atatürk" soyadını veren kanundur. Bu kanun çıkmadan önce

² "Başvekil İsmet" imzasıyla TBMM'ne sunulan 13 maddelik "Soyadı Hakkında 1/558 numaralı Kanun Lâyihası"nın esasları hakkında bkz. TBMM Zabıt Cerideleri, Devre: 4, Cilt: 13, İçtima: 2, 29. İnikat, 13 Mart 1933, s. 16.

³ TBMM Zabıt Cerideleri, Devre: 4, Cilt: 23, İçtima: 3, 69. İnikat, Muğla Mebusu Nuri Beyin, nüfus kanununa müzeyyel 3/97 numaralı kanun teklifiyle soyadı hakkında 1/558 numaralı kanun lâyihası ve Dâhiliye ve Adliye encümenleri mazbataları (Sıra No: 203, ss. 1-15, s. 6-8)

⁴ 21/6/1934 tarih ve 2525 sayılı Soyadı Kanunu. Yayımlandığı Resmî Gazete Tarihi:2/7/1934 Sayı:2741

Gazi Mustafa Kemal'e hangi soyadının verileceği yapılan toplantılarda tartışılmış ve bu konuda çeşitli görüşler ileri sürülmüştür (Avşar ve Emre Kaya, 2013, s. 80). Bu toplantılarda önerilen isimler arasında "Etel, Etealp, Korkut, Arız, Ulaş, Yazır, Emen, Coğuş, Salır, Begit, Ergin, Tokuş, Beşe, Türkata, Türkatası" (Acun 2010, s. 253.) gibi isimler öne çıkmıştır. Saffet Arıkan'ın "Türkatası" soyadı teklifi Konya Milletvekili Naim Hazım Onat tarafından söyleyişinde ve yazılışında akıcılık bulunmadığı gerekçesiyle uygun görülmemiştir. Naim Hazım Onat'ın Gazi Mustafa Kemal için önerdiği "Atatürk" soyadı (Yalçın vd. 2008, s. 264) İsmet İnönü ve 22 arkadaşının Türkiye Büyük Millet Meclisine sunduğu kanun teklifiyle 24 Kasım 1934'te mecliste hazır bulunan milletvekillerinin oybirliğiyle kabul edilmiştir.

26 Kasım 1934 günü Türkiye Büyük Millet Meclisine sunulan diğer bir kanun teklifiyle "ağa, hacı, hafız, hoca, molla, efendi, bey, beyefendi, paşa, hanım, hanımefendi ve hazretleri gibi lakap ve unvanların kullanımı kaldırılmıştır. Erkek ve kadın vatandaşların, kanunun karşısında ve resmî belgelerde yalnız adları ile anılmaları" hüküm altına alınmıştır. "Bay" ve "bayan" gibi ifadeler ise Türkçe oldukları için bu kanuna dâhil edilmeyip kullanılmaları serbest bırakılmıştır.⁵

1 Aralık 1934 tarihinde Kocaeli Milletvekili İbrahim Süreyya tarafından verilen bir kanun teklifi ile Atatürk soyadının başkaları tarafından kullanılmasının önüne geçilmesi istenmiştir. 17 Aralık 1934 günü mecliste yapılan görüşmelerden sonra kabul edilen kanun teklifi 24 Aralık 1934'te Resmi Gazete'de yayımlanmıştır. Bu kanuna göre Atatürk soyadının başkaları tarafından ad ya da soyadı olarak kullanılmayacağı, ayrıca bu soyadının başına veya sonuna eklemeler yapılarak kullanılmasının da mümkün olmadığı hüküm altına alınmıştır.⁶

2. Türkçe Soyadları Üzerine Yapılan Çalışmaların Sınıflandırılması

Türkçe soyadları ile ilgili Türkiye'de ve Türkiye dışındaki coğrafyada yapılan çeşitli çalışmalar vardır. Bu çalışmalar incelendiğinde bu çalışmaların soyadları ile ilgili çeşitli konularda yapıldığı görülmektedir. Soyadları üzerine yapılan bu çalışmaları bir bütün olarak değerlendirdiğimizde şu şekilde bir sınıflandırma yapmak mümkündür:

2.1. İncelendiği coğrafyaya göre soyadları

1. Türkiye'de Türkçe soyadları üzerine yapılan çalışmalar
2. Türkiye coğrafyası dışındaki Türkçe soyadları üzerine yapılan çalışmalar

2.2. Kökenine Türkçe göre soyadları

1. Türkçe soyadları üzerine yapılan çalışmalar
2. Türkçe dışındaki diğer dillerde soyadları üzerine yapılan çalışmalar
3. Karma çalışmalar (Türkçe-Arapça, Türkçe-Farsça, Türkçe-Rusça vb.)

⁵ 26/11/1934 Tarih ve 2590 Kanun Numaralı Efendi, Bey, Paşa Gibi Lakap ve Unvanların Kaldırılmasına Dair Kanun.

⁶ 24/11/1934 tarih ve 2587 sayılı kanunla Kemal Öz adlı Türkiye Cumhuriyetine verilen "ATATÜRK" adının veya bunun başına ve sonuna söz konularak yapılan adların hiç bir kimse tarafından alınmayacağını buyuran kanun.

2.3. Konusuna göre soyadları

1. Yapı, anlam ve köken yönünden soyadları
2. Tarihsel seyrine göre soyadları
3. İstatistiki yönden soyadları (en çok verilen soyadları vb.)
4. Hikâyelerine göre soyadları
5. Hukuki açıdan soyadları
6. Soyadlarını konu alan sözlük çalışmaları

3. Türkçe soyadları üzerine yapılan çalışmalar

3.1. Türkiye’de soyadlarını konu alan çalışmalar

İnsanlar en eski dönemlerden beri birbirlerini tanımak/ayırt etmek ihtiyacını gidermek için ad kullanma yoluna gitmişlerdir. Ancak artan nüfusla birlikte insanlar bu adla birlikte aile, soy, kabile, meslek, lakap vb. adları veya soyadlarını kullanmışlardır. Türkiye’de 1934 yılında çıkarılan Soyadı Kanunu ile birlikte soyadı olarak kullanılacak adların derlendiği eserler yazılmaya başlanmıştır. Erhan Sanater’in *Soyadı Kanunu ve Öz Türkçe Adlar* (1935), M. Zeki Vural’ın *Öz Türkçe Kadın ve Erkek Adları Soyadları* (1935), Enver Behnan Şopolyo’nun *Türk Soyadı 3396 Türk Adı*, Besim Atalay’ın *Türk Büyükleri veya Türk Adları* (1935) adlı çalışmaları bunlardan bazılarıdır. Yine *Osmanlıcadan Türkçeye Söz Karşılıkları: Tarama Dergisi* de soyadı seçiminde başvurulan kaynaklardandır. Besim Atalay’ın *Türk Büyükleri veya Türk Adları* (1935) eseri, soyadı yasasıyla ve Türkçe adlara ilginin artmasıyla birlikte en çok kullanılan adlar kitabı olup kısa sürede iki baskı yapmıştır (Ölmez, 2000, s. 2).

Türkiye’de soyadları üzerine yapılan çalışmalardan bazıları soyadları ve soyadlarının anlamlarına yer veren sözlük çalışmalarıdır. Mustafa Kemal Çalık’ın *Türk Ad ve Soyadı Sözlüğü* (1989), İlhan Yardımcı’nın *Açıklamalı Ansiklopedik İsim ve Soyadları Sözlüğü* (1998), Arif Hikmet Par’ın *A’dan Z’ye Türk Adları/Ansiklopedik Türk Adları ve Soyadları Sözlüğü* (1989) bu alanda hazırlanan sözlük çalışmalarındandır.

Türkiye’de belirli bir yerleşim yerinde kullanılan soyadlarını konu alan çalışmalar da vardır. Coşar, *Trabzon Soyadlarında Osmanlı Dönemi Unvan Adları* (2005), Akman, *Osmanlı Nüfus ve Temettuat Defterlerine Göre Oyçalı Köyü (Araç) ve Bir Soy Kütüğü Denemesi* (2013); Akman, *Osmanlı Nüfus Defterlerine Göre Kızılören ve Ahatlar Köyü (Araç) Soy Kütüğü* (2014); Akman, *Osmanlı Nüfus Defterlerindeki Sülale Adlarının Soyadı Kanunuyla Aldığı Şekiller Üzerine Bir Dil İncelemesi (Kastamonu Örneği)* (2015); Calp, *Ağrı İlinde Kullanılan Soyadları Üzerine Dilbilimsel Bir Araştırma* (2017); Parlak Kalkan, *Soyadlarımız: Mardin Örneği* (2012) bu alanda yapılan sınırlı çalışmalara örnektir.

3.2. Türkiye coğrafyası dışındaki Türkçe soyadlarını konu alan çalışmalar

Türkler tarih boyunca birçok kıtada varlık göstermiştir. Özellikle Osmanlı Devleti’nin yükselme döneminde geniş bir coğrafyaya yayılmışlardır. Ancak Osmanlı Devleti’nin zayıflamaya başlamasıyla

birlikte kaybettiği topraklardan Türklerin büyük bir kısmı Anadolu'ya göç etmek zorunda kalmış, göç etmeyenler ise ayrımcılığa uğramışlardır. Ayrıca bu topraklarda Türkleri hatırlatan cami, köprü, imaret, han, hamam gibi somut mimari eserler tahrip edilmiş, Türklerin dillerini kullanmaları, dinî inançlarını yaşamaları yasaklanmıştır. Bu baskı ve ayrımcılığa rağmen bu topraklarda, soyadlarında Türkçenin izlerine rastlanmaktadır. Türkiye coğrafyası dışındaki Türkçe soyadları üzerine yapılan ilk kapsamlı çalışma N. A. Baskakov tarafından kaleme alınan *Türk Kökenli Rus Soyadları*'dır. Çalışmanın asıl adı *Russkie Familii Tyurkskogo Proisxojdeniya* olup Nunka-İlim Yayınevi tarafından 1979 yılında basılmıştır. Eser 300 Rus aile adını Türkçe kökenli olarak değerlendirmektedir. Türk Dil Kurumunun isteği üzerine Samir Kâzımoğlu tarafından Türkçeye çevrilen eser, 1997 yılında Türk Dil Kurumu tarafından basılmıştır. Baskakov, eserinin girişinde Türkçenin Rusça üzerindeki etkisinin yeterince araştırılmadığını, Rusça etimolojik sözlüklerin hazırlanmaya başlandığını ama eksiksiz bir etimolojik sözlük için Rusça soyadlarının etimolojisinin de çalışılması gerektiğini, Türk kökenli Rus soyadlarının araştırılmasından elde edilecek bulgular ile gelecekte hazırlanabilecek bir Rus soyadları sözlüğünün daha kolay oluşturulabileceğini, Rusya'daki Türk soy isimlerinin "Türk ve Slav halkları arasındaki dil ilişkilerinin tarih boyunca sık ve devamlı" (Kâzımoğlu, 1997, s. 1-2) olmasından kaynaklı olduğunu ifade etmektedir. Baskakov; N.I Tupikov, *Eski Rus Özel Adları Sözlüğü*, V.K Cicagov, A.V Superanskaya'nın monografi ve bibliyografyaları ile Rus soyadlarına yer veren A.V. Ekzemplyarski'nin eserine atıfta bulunarak "Tüm bu eserlerde binden fazla Rus ismi yer almaktadır. Onların çoğunluğunu ise Türk kökenli isimler oluşturmaktadır." (Kâzımoğlu, 1997, s. 3) demektedir. Baskakov'un tek başına bu değerlendirmesi bile Türk soyadları üzerine çalışılması gerektiğini açıklamaktadır. Baskakov'a göre Türk dünyasındaki soyadları genel olarak dört gruba ayrılır:

"Birinci Grup: Oğuz ve Polosev nesil birliklerini temsil eden soyadları ki bunların esasını Türk sözleri teşkil etmektedir. İkinci Grup: Suni bir biçimde Doğu Avrupa sülalelerine bağlanan Türk kökenli soyadları ki bu tip soyadlarının ilk atalarının Doğu Avrupa kökenli olma ihtimali vardır (Yunanistan, İtalya, İsviçre, Almanya, İngiltere, Fransa). Bu neslin temsilcileri Türk soyadı taşımaktadır. Bu gibi isimler ya Ruslar tarafından verilmiş Türk mahlaslarıdır ya da soyun Türk kökenli olması ile ilgilidir. Üçüncü Grup: Türk soyundan olmayan kimselerin taşıdığı Türkçe kökenli soyadları bu gruba dâhildir. Rus tarihinin çok ünlü birkaç ismi bu gruba dâhildir. Dördüncü Grup: Rus kökenli olan soyadları bu gruba dâhildir ki onların temsilcileri de yine Türk'tür." (Kâzımoğlu, 1997, s. 7)

Baskakov aynı zamanda şecere kitaplarına dayanarak Rus soyadlarının dayandığı lakapları anlam bilimi bakımından sınıflandırmaktadır. Baskakov'un tasnifi şu şekildedir: "1. Akrabalık ilişkileri, herhangi bir iş ile münasebeti bildiren lakaplar. 2. Kişinin iç dünyasını, olumlu olumsuz taraflarını anlatan lakaplar. 3. Kişinin dış görünüşüne, vücut yapısına yakıştırılmış lakaplar 4. Herhangi bir hayvanın veya insanın bedeninin bazı kısımlarını çağrıştıran lakaplar. 5. Hayvanların, yırtıcıların, kuşların veya haşeratin adları ile ilgili metforik isimlerle benzeşen lakaplar. 6. Bitkilerin adları ile benzeşen lakaplar. 7. Günlük yaşamla ilgili eşyalar, iş malzemeleri, giyim kuşam gibi kültürel materyalle ilişkili lakaplar. 8. Kişinin mizacı, gözle takip edilebilen hareketlerine yakıştırılmış lakaplar." (Kâzımoğlu, 1997, s. 7).

Türkiye coğrafyası dışındaki Türkçe soyadları üzerine yapılan diğer bir çalışma Türk kökenli Bosna Hersek soyadları üzerine yapılmıştır. Bosna Hersek yaklaşık dört yüz yıl boyunca Osmanlı egemenliğinde kalmıştır. Bunun neticesi olarak Bosna Hersek'te kullanılan Boşnakçada Türkçe kelime ve unsurlar da yer almaktadır. Türk kökenli Bosna Hersek soyadları üzerine kapsamlı bir çalışma Dženana Bračković tarafından *Türk Kökenli Bosna Hersek Soyadları* (2020) adıyla yapılmıştır. Bu çalışmada Bosna Hersek'te bulunan Devlet ve Tarih Arşivi, Gazi Hüseyin Bey Kütüphanesi, Şarkiyat Enstitüsü gibi kurumlarda yer alan tapu tahrir defterleri, sicil defterlerinin yanı sıra telefon rehberleri,

konu ile ilgili kitaplar ve makaleler de incelenerek Türk kökenli Bosna Hersek soyadları tespit edilmeye çalışılmış; tespit edilen 1473 soyadı; köken bilgisi, ses bilgisi ve şekil bilgisi açısından incelenmiştir. Bu çalışmada soyadları 26 başlık altında sınıflandırılmıştır: “1. Özel adlardan türemiş soyadları. 2. Kısaltılmış (hypocoristic) adlardan oluşan soyadları. 3. Unvanlardan oluşan soyadları. 4. Özel isim ve unvan, unvan ve özel isim şeklinde oluşan soyadları. 5. Çeşitli sıfat ve özel isimlerden türemiş soyadları. 6. Lakaplardan oluşan soyadları. 7. Şahsın unvanı, adı, mesleği ile türemiş soyadları. 8. Çeşitli mesleklerden türemiş soyadları. 9. Şahsın uyruğunu gösteren ülke veya şehir adlarından türemiş soyadları. 10. Herhangi bir sınıflandırmada yer almayan adlardan türemiş soyadları. 11. Hayvan adlarından türemiş soyadları. 12. Sayılardan türemiş soyadları. 13. Yemek, baharat ve içecek adlarından türemiş soyadları. 14. Renk adlarından türemiş soyadları. 15. Maden adlarından türemiş soyadları. 16. Eşya adlarından türemiş soyadları. 17. İnsanın çeşitli vücut parçaları adlarından türemiş soyadları. 18. Mimari ve diğer yapı adlarından türemiş soyadları. 19. Doğadan kaynaklanan ve doğada bulunan çeşitli şeylerden türemiş soyadları. 20. İslam’a özgü şeylerden türemiş soyadları. 21. Soyut adlardan türemiş soyadları. 22. Bitki adlarından türemiş soyadları. 23. Bedensel sakatlık adlarından oluşmuş soyadları. 24. Sıfatlardan türemiş soyadları. 25. Fiillerden türemiş soyadları. 26. Belirli anlam taşımayan sözcüklerden türemiş soyadları.” (Bračković, 2020, s. 16-17).

Lübnan’daki Türkçe soyadları üzerine Kalaycı tarafından *Lübnan’da Türkçe Soyadları* adıyla bir doktora tezi hazırlanmıştır. Bu çalışmada Lübnan’da yer alan 31 farklı grup içerisinde yer alan Dürziler, Süryaniler, Ermeniler ve Sünniler ile Sünniler içerisindeki üç alt gruba (Girit muhacirleri, Türkmenler, Türkiye Cumhuriyeti vatandaşları / çifte vatandaşlık hakkına sahip olanlar dâhil) mensup 283.000 kişiye ait soyadı taranmış, tamamen ve kısmen Türkçe olduğu tespit edilen 1.413 soyadı anlam, yapı ve köken açısından incelenmiştir (Kalaycı, 2019a, s. 362). Kalaycı tarafından tespit edilen 1413 soyadından 690 tanesi tümüyle Türkçe kökenli olup geriye kalan 723 soyadı en az iki dilden biçim birim taşıyan karma soyadlardır. Kalaycı Lübnan’da soyadlarının genel olarak şu şekillerde oluştuğunu ifade etmektedir: “1. Meslekle ilgili olanlar. 2. Yerleşim birimi bildirenler. 3. Unvanlar. 4. Kişi adlarıyla ilgili olanlar. 5. Hayvanlarla ilgili olanlar. 6. Akrallıkla ilgili olanlar. 7. Çevreyle ilgili olanlar. 8. “El” takısı ile başlayan soyadları. 9. Diğerleri.” (Kalaycı, 2019a, s. 363). Kalaycı, Lübnan’daki Türkçe ya da Türkçe bir öge taşıyan soyadlarında görülen dil sapmalarını da başka bir çalışmasında ele almıştır. Çalışmada, başta dil etkileşimi olmak üzere farklı nedenlerle Türkçe soyadlarının yazımında ölçünlü Türkçeden ayrılan yönleri ele alınmıştır (Kalaycı, 2018).

Kalaycı, onomastik açıdan Lübnan’da yaşayan Girit muhacirlerinin soyadlarını da incelemiştir. Türkler, Girit’te yaşanan olaylar nedeniyle yaklaşık yüz yıllık süreç içerisinde tümüyle o coğrafyadan çıkarılmışlar ve Osmanlı coğrafyasının farklı yerlerine yerleştirilmişlerdir. O yerlerden biri de Lübnan’ın Trablusşam vilayetidir. Bugün nüfusu on bin civarında olan Trablusşam’daki Girit muhacirleri toplam 59 soyadı kullanmaktadırlar. Bu soyadlarından 14 tanesi en az bir Türkçe biçim birim içermekte geriye kalan 45 soyadı ise Arapça ve Rumca biçim birimlerden oluşmaktadır (Kalaycı, 2019b, s. 559).

Arnavutluk 14. yüzyıldan 20. yüzyılın başlarına kadar Osmanlı Devleti idaresinde kalmıştır. Osmanlı Devleti’nin yaklaşık bu beş yüz yıllık varlığı Arnavutluk’ta köprü, han, hamam gibi pek çok mimari eserin yanı sıra somut olmayan zengin bir mirasın oluşmasını da sağlamıştır. Şüphesiz ki gerek bu mimari eserlerin gerekse somut olmayan bu mirasın izleri Balkan Savaşı’ndan sonra Arnavutluk’un elden çıkmasıyla silinmeye başlansa da bugün Arnavutluk’ta Türkçenin izlerini görmek mümkündür.

Arnavutluk’taki Türkçe soyadları ile ilgili Yılmaz ve Akyüz tarafından *Arnavutluk’ta Türkçe Kökenli Soyadları ve Anlamsal Değerleri* (2015) adıyla bir çalışma yapılmıştır. Bu çalışmada Arnavutçaya

Türkçe üzerinden geçmiş 490 soyadı incelenmiş, bu soyadlarının anlam değerleri ve kelime kökenleri tespit edilmeye çalışılmıştır. Tespit edilen bu soyadlarından 250'si Arapça, 74'ü Farsça, 63'ü Türkçe, 2 tanesi İbranice kökenlidir (Yılmaz ve Akyüz, 2015, s. 187). Bu çalışmada Türkçe üzerinden Arnavutçaya geçen soyadlarının şu şekilde oluştuğu belirtilmiştir: “1. Anne, baba isimlerinden türetilen soyadları. 2. Meslek, zanaat belirten soyadları. 3. Takma isim, lakaptan oluşan soyadları. 4. Türkizm ve oryantalizm etkisinde gelişen soyadları. 5. Unvan isimleri.” (Yılmaz ve Akyüz, 2015, s. 187).

Bulgarcada yer alan ve Bulgaristan'da kullanılan Türkçe soyadları üzerine de çeşitli çalışmalar yapılmıştır. S. İlçev'in *Bulgar Şahıs Adları ve Soyadları Sözlüğü* adlı eseri Bulgarca soyadları içerisinde Türkçe soyadlarının yer aldığı bir çalışmadır. M. Mollova'nın *Şark Kavimlerinden Geçen Bazı Bulgar Ad ve Soyadları* (1976) adlı makalesi de bu konuda ilk başvurulabilecek kaynaklardır. Ancak Bulgarcadaki Türkçe soyadları denildiğinde akla gelen isim şüphesiz ki Mehmet Türker Acaroğlu'dur. Acaroğlu'nun *Tarih Boyunca Türkçe Lâkap, Ad ve Soyadı Alan Bulgar Ünlüleri* (1987) ve *Türkçe Ad ve Soyadı Alan Sofyalı Bulgarlar* (1993) adlı çalışmaları son derece kıymetlidir. Acaroğlu'nun, Bulgarcadaki Türkçe soyadları ile ilgili kapsamlı çalışması ise *Bulgarların Aldığı Türkçe Adlar ve Soyadları Sözlüğü* (1999)'dür. Bu eser Kültür ve Turizm Bakanlığı tarafından basılmıştır.

M. Yançev ise *Bulgarcada Türkçe Kökenli Soyadları* (2007) adlı çalışmasında Osmanlı döneminde Bulgarcaya girmiş soyadlarına değinmektedir. Yançev, Bulgarcada soyadı yerine kullanılan adların çoğunun sülale adı olduğunu belirtmektedir. Yançev'e göre Bulgarcadaki Türkçe soyadları genelde Osmanlı dönemindeki toplumsal ve ekonomik gelişmeleri yansıtmaktadır (Yançev, 2007, s. 167). Doğan Yücel tarafından da Bulgar dilindeki Türkizmler üzerine yapılan çalışmalarla ilgili tematik bir bibliyografya çalışması hazırlanmıştır (Yücel, 2020).

Konu ile ilgili dikkat çekici bir çalışma da Nevzat Gözaydın tarafından *Türk Soyadını Taşıyan Orta Avrupalılar* (Gözaydın, 2013) başlığıyla yayımlanmıştır. Slovenya eski Cumhurbaşkanı Danilo Türk'ün soy isminden esinlenerek çalışmasına başlayan Gözaydın, Danilo Türk başta olmak üzere Almanya ile Avusturya'da adreslerini tespit ettiği “Türk” soyadlı 400 kişiye Kasım-Aralık 2012 aylarında mektup göndermiştir. Gözaydın, mektup yolladığı kimselere “Türk” soy isimlerinin anlamının nereden geldiği, bu konuda ellerinde bir bilgi belge bulunup bulunmadığı ile ilgili sorular sormuştur. Yollanan bu mektupların bir kısmına muhatapları tarafından dönüşler yapılmıştır. Yapılan dönüşlerde bazıları bu konuyu hiç düşünmediklerini belirtirken bazıları da “Türk” soyadının buldukları bölgelerde yaygın olarak kullanıldığını belirtmişlerdir. Bazıları da soyadlarının Birinci Viyana Kuşatması (1529) ve İkinci Viyana Kuşatması (1683) ile bağlantılı olduğunu, (hatta Türklerle Avusturyalıların 1662-1664 ile 1683-1699 yılları arasında yaptığı savaşların soyadlarında etkili olduğunu) bazıları da ailelerindeki bu soyadının birkaç yüzyıl öncesine kadar takip edilebildiğini ifade etmiştir. Mektup gönderilen kimselerden bazıları Gözaydın'ın bu soruları üzerine bölgelerindeki ilgili kurum ve kuruluşlara soyadlarının anlamını soran mektuplar yazmışlar ve bu cevapları Gözaydın ile paylaşmışlardır. Gözaydın'ın Orta Avrupa'daki Türk soyadları ile ilgili yaptığı diğer bir tespit de “Türk” sözünün geçtiği atasözü, deyim ve kalıp ibarelerde “Türk” sözünün çoğunlukla olumsuz, aşağılayıcı, komik düşürücü ve kötümser anlamlarda kullanılmasıdır:

“Bütün bu atasözlerine, deyimlerine ve kalıp ibarelere baktığımızda “Türk” sözünün çoğunlukla olumsuz, aşağılayıcı, komik düşürücü ve kötümser anlamlarda kullanıldığını, bu biçimde kullanmaların yüzlerce yıldan beri sürüp gittiğini anlıyoruz. Bu olumsuz anlamlar dünyasına rağmen Orta Avrupa ülkelerindeki insanların bu soyadını herhangi bir olumsuz etki altında kalmadan, yüksünmeden, utanmadan, pişmanlık duymadan kullanmaya devam etmeleri bir hayli ilginç olabilir.” (Gözaydın, 2013, s. 51).

Sonuç olarak Gözaydın'ın dediği gibi "Alman dilindeki Türk sözüyle ilgili kullanımlar, bu soyadının yaklaşık beş veya altı yüzyıldan beri Orta Avrupa ülkelerinde, hatta biraz daha genişletilerek Doğu Avrupa ülkelerinde bile kullanıldığını kanıtlamaktadır. Alman dilini kullanan toplulukların dışında Lehçe, Sırpça, Hırvatça, Çekçe, Slovence, Slovakça ve hatta Fransa'daki iki yerleşme yerinin adına da bakarak Fransızca belgelere ulaşıldığında, bu soyadının kökeni hakkında çok daha sağlıklı bilgilere ulaşmak mümkündür." (Gözaydın, 2013, s. 59).

4. Türkçe soyadları bibliyografyası

1934'ten günümüze kadar soyadlarının uygulanması, değiştirilmesi, anlamı, yapısı ve kökeni hakkında birçok çalışma yapılmıştır. Bununla birlikte soyadları üzerine müstakil bir bibliyografya çalışması yapılmamıştır. Türkiye'de soyadlarının da içerisinde yer aldığı ad bilimi üzerine hazırlanmış üç bibliyografya çalışması vardır. Bunlardan ilki A. Esat Bozyiğit tarafından hazırlanan *Türk Ad Bilimi Bibliyografyası -Deneme-* (Bozyiğit, 1995) adını taşımaktadır. İkincisi Dilek Keleş tarafından hazırlanan *Türk Ad Bilimi Bibliyografyası* (Keleş, 1996) adlı yüksek lisans tezidir. Bu çalışmanın 28. sayfasında "Kişi Adları" başlığı altında kişi, unvan, lakap, mahlas ve rütbe adları yanında soyadı çalışmalarına da yer verilmiştir. Ad bilimi üzerine üçüncü bibliyografya denemesi Ahmet Kayasandık'ın hazırladığı *Türkçe Kişi Adları Bibliyografyası Denemesi* (Kayasandık, 2019) başlıklı makaledir. Saim Sakaoğlu'nun hazırladığı *Türk Ad Bilimi 1 Giriş* (Sakaoğlu, 2001) ad bilimi üzerine yapılan çalışmaları bir araya toplayan bibliyografya olmasa da bibliyografya özelliği taşıyan bir çalışmadır. Ad bilimi adı altında yapılan bu bibliyografya çalışmalarında soyadlarına yer verilmekle birlikte soyadları ile ilgili müstakil bir bibliyografya çalışması şimdiye kadar yapılmamıştır. Dolayısıyla soyadları ile ilgili yapılan akademik çalışmaların tespiti, Türkçe soyadları üzerine yapılan çalışmaların bir araya getirilmesi bu alanda çalışanlara kolaylık sağlayacaktır. Soyadları ile ilgili bibliyografya hazırlanırken şu hususlara dikkat edilmiştir:

- Bibliyografya; Türkiye Türkçesi ile soyadları üzerine yapılan kitap, makale, bildiri, tez ve sözlük çalışmalarını kapsamaktadır. Ayrıca başlığında soyadı sözcüğü geçmeyen ancak içeriğinde soyadları hakkında bilgi veren kaynaklar da çalışmaya alınmıştır.
- Bibliyografyanın kapsamı Soyadı Kanunu'nun çıktığı 1934 yılından 2022 yılına kadar yazılan kitap, makale, bildiri, tez ve sözlük çalışmalarıdır.
- Çalışmada gazete yazıları ve internet sayfaları, haber niteliğinde olmaları ve bu yazıların bir makalenin sınırlarını aşacak boyutta olmaları nedeniyle bibliyografyaya alınmamıştır.
- Hukuk alanında soyadları üzerine yapılan çalışmalar ile ansiklopedi, sözlük gibi çalışmalarda soyadlarını konu alan kısa yazılar bibliyografyaya dâhil edilmemiştir.

4.1. Kitaplar

- Akman, E. (2013). Osmanlı nüfus ve temettuat defterlerine göre Oycalı köyü (Araç) ve bir soy kütüğü denemesi. Gazi Kitabevi.
- Akman, E. (2014). Osmanlı nüfus defterlerine göre Kızılören ve Ahatlar köyü (Araç) soy kütüğü. Gazi Kitabevi.
- Artan, G. (1994). Takma ad, soyadı, rumuz dizinleri (Tanzimat'tan günümüze). Türk Kütüphaneciler Derneği İçel Şubesi.
- Atalay, B. (1935). Türk büyükleri veya Türk adları. Devlet Basımevi.

- Baskakov, N. A. (1997). Türk kökenli Rus soyadları (Çev. S. Kazımoğlu.). TDK Yayınları.
- Bozyiğit, A. E. (1995). Türk adbilimi bibliyografyası. Ayyıldız Yayınları.
- Çopuroğlu, Akçakoca, F. (1933). Öz Türk adları. Denizli Halkevi Neşriyatı.
- Dabağyan, L. P. (2005). Türkiye Ermenileri tarihi. (3. Basım). IQ Kültür-Sanat Yayıncılık.
- Fındıkoğlu, Z. F. (1942). Ziya Gökalp ve aile adlarımız. Cumhuriyet Matbaası.
- Fındıkoğlu, Z. F. (1949). İsim ve soyadı müessesesi. Folklor ve Etnografya Kılavuzu, Berksoy Matbaası.
- Kasnak, Y. (2017). Ad ve soyadları sözlüğü. Kastaş Yayınları.
- Korkmaz, Z. (1995). Dilde inkılapçılık ve tasfiyecilik anlayışını sınırı. Türk Dili Üzerine Araştırmalar 1. Türk Dil Kurumu Yayınları.
- Naskali Gürsoy, E. (2013). Cumhuriyet tarihi soyadı hikâyeleri. Doğan Kitap.
- Orbay, K. Ş. (1935). Öz Türkçe adlar ve sözler (yeni soy adları) soy adı kanunu, Soy Adı Nizamnamesi. Hilmi Kitap Evi.
- Ögel, B. (1971). Caca Bey vakfiyesindeki bazı unvan ve kişi adları hakkında notlar. Türk Tarih Kurumu Basımevi.
- Özalp, K. ve Özalp, T. (1992). Atatürk'ten anılar. Türkiye İş Bankası Yayınları.
- Sakaoğlu, S. (2001). Türk ad bilimi I (giriş). Türk Dil Kurumu Yayınları.
- Sanater, E. (1935). Soyadı kanunu ve öz Türkçe adlar. Bozkurt Matbaası.
- Vural, M. Z. (1935). Öz Türkçe kadın ve erkek adları soyadları. Bizim Matbaa.
- Yalçın, A. (2002). Düünden bugüne adlarımız soyadlarımız. Geçit Kitabevi.
- Yeniçeri, S. (2001). Türkiye müzisyenler antolojisi. Deniz Yayıncılık.
- Zengin, D. (2014). Türk toplumunda adlar ve soyadları (sosyo-kültürel ve bilimsel bir yaklaşım). Kurmay Basım Yayım Yayınları.

4.2. Makaleler

- Acaroğlu, M. T. (1987). Tarih boyunca Türkçe lâkap, ad ve soyadı alan Bulgar ünlüleri. *Türk Kültürü Araştırmaları*, (25), 45-89.
- Acaroğlu, M. T. (1993). Türkçe ad ve soyadı alan Sofyalı Bulgarlar. *Türk Dünyası Araştırmaları*, (84), 121-182.
- Adzhumerova, R. ve Atmaca E. (2014). Ukraynacada Türkizmlerin kullanımı. *TEKE*, 3 (2), 103-110.
- Alkaya E. (2006). Sülâle adları. *Karadeniz Araştırmaları*, (11), 155-157.
- Altınaynak, E. (2006). Karay ad ve soyadları. *Karadeniz Araştırmaları*, (9), 127-138.
- Aslan, D. A. (2006). Modern Türkiye'de ulusal kimliğin inşasında soyadı kanununun rolü. *Cumhuriyet Tarihi Araştırmaları Dergisi*, 2 (3), 155-172.
- Atabay, M. (2007). Soyadı Kanunu ve bu konuda yapılan tartışmalar. *İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Tarih Dergisi*, (42), 231-248.
- Avşar, Z. ve Kaya Emre, A. E. (2013). Cumhuriyet Türkiye'si'nin halkçılık uygulamaları: soyadı kanunu örneği. *Turkish Studies*, 8 (5), 73-90.
- Aydın, M. K. (2019). 1934 tarihli soy adı kanunu uygulamaları ve Malatya örneği: (Fırat gazetesi verilerine göre). *Belgi Dergisi*, 2 (18), 1379-1416.
- Balcı, U. (2014). Türk toplumunda adlar ve soyadları (sosyo-kültürel ve dilbilimsel bir yaklaşım). *Diyalog Dergisi*, 2 (2), 110-114.
- Banarlı, N. S. (1950). Türklerde soyadı. *Türk Folklor Araştırmaları*, 1(7), 98-112.

- Calp, M. (2017). Ağrı ilinde kullanılan soyadları üzerine dilbilimsel bir araştırma. *International Journal of Education, Science and Technology*, 3 (2), 55-69.
- Dakal, T. (2008). Ulusal kimlik inşasında soyadı kanunu Devrek örneği. *Cumhuriyet Tarihi Dergisi*, (10), 62-66.
- Dokuyan, S. (2016). Soyadı kanunu ve kanunun uygulanma süreci. *Tarih İncelemeleri Dergisi*, (31 / 1), 129-166.
- Elçin, Ş. (1966). Bozgeyikli soyadının efsanesi. *Türk Folklor Araştırmaları*, 10 (206), 4179-4180.
- Ersoylu, H. (1981). Atatürk'ün verdiği-koyduğu bazı soyadları. *Türk Dünyası Araştırmaları Dergisi*, (13), 179-186.
- Hüseyin Namık (1924). Türk büyükleri veya Türk adları. *Millî Mecmua*, (1/12), 191-192.
- Kahraman, E. (2009). Rusçadaki Türkçe ödünçlemeler. *Turkish Studies*, 4 (3), 1375- 1392.
- Kayasandık, A. (2019). Türkçe kişi adları bibliyografyası denemesi. *Journal of Strategic Research in Social Science*, 5 (1), 57-90.
- Kutay, C. (1967). Unvan imtiyazlarının kaldırılması yolunda tedbir ve 33 yıl sonrası soyadı kanunu. *Tarih Konuşuyor*, 7 (41), 3196-3200.
- Mallova, M. (1976). Şark kavimlerinden geçen bazı Bulgar ad ve soyadları. *Türkiyat Mecmuası*, (18), 315-330.
- Onat, N. H. (1990). Atatürk soyadı üzerine birkaç hatıra. *Türk Dili*, (60), 252-254.
- Ölmez, M. (2000). Dil devrimi sonrası adlarımız ve soyadlarımız. *TUBA*, 24 (2), 117-127.
- Önder A. R. (1968). Soyadlarımız üzerine. *Türk Dili Dergisi*, (201), 307-317.
- Özcan, M. Ş. ve Üzen, İ. (2019). Atatürk döneminde soyadı kanununun Çankırı'daki yansıması. *ÇKÜ Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 10, özel sayı, 129-152.
- Parlak Kalkan, G. (2012). Soyadlarımız: Mardin örneği. *Turkish Studies*, 7 (4), 2655-2674.
- Rukhadze, L. ve Katcharava, Nanuli (2006). Türk dillerinden Gürcüceye girmiş birkaç alıntı hakkında. *Türk Dünyası Dil ve Edebiyat Dergisi*, (22), 61-65.
- Sakaoğlu, S. (1979). Türkçede soyadları. *Atatürk Üniversitesi-Edebiyat Fakültesi Araştırma Dergisi Ahmet Caferoğlu Özel Sayısı* Fasikül: 2, Sayı:11'den ayrı basım, s. 376-421.
- Sakaoğlu, S. (2012). Soyadlarımızın başına gelenler. *Türk Dili*, (721), 24-28.
- Sevinçli, E. (2006). Adlarımızda soyadlarımızda yaşayan dil devrimi. *Journal of Yasar University*, 1 (3), 277-292.
- Solmaz, M. (2016). Tunus'ta Türk izleri ve Türkçe ile Tunus Arapçasındaki ortak sözcükler. *Akademik Bakış*, (54), 1002-1024.
- Şahin, C. ve Şahin M. (2013). Düşünceden eyleme: Türk devriminin düşünce boyutunun uygulamaya yansıması süreci. *Çağdaş Türkiye Tarihi Araştırmaları Dergisi*, (13 /27), 137- 166.
- Ülkütaşır, M. Ş. (1980-1981). Atatürk'e bu soyadı nasıl verildi ve bunu kim buldu? *Millî Kültür Dergisi*, 2 (6-8), 4-8.
- Volkan, V. (2006). Atatürk soyadı, modern Türk kimliği ve bu kimliği koruma sorumluluğu. *Ankara Üniversitesi Türk İnkılâp Tarihi Enstitüsü Atatürk Yolu Dergisi*, (37-38), 211-230.
- Yançev, M. M. (2007). Bulgarcada Türkçe kökenli soyadları. *Belleten*, 55 (1), 165-172.
- Yıldırım, F. ve Dursunoğlu B. (2014). Ad alınır mı verilir mi? Millî bilinç bağlamında ad konusu ve Bingöl'deki soyadları". *Acta Turcica*, 6 (1), 1-19.
- Yılmaz, S. ve Akyüz, O. (2015). Arnavutluk'ta Türkçe kökenli soyadları ve anlamsal değerleri. *Uluslararası Sosyal Araştırmalar Dergisi*, 8 (40), 170-187.

Yücel, D. (2020). Sobider. Bulgar dilindeki Türkizmler üzerine yapılan çalışmalara bir çerçeve, değerlendirme ve kaynakça denemesi. *Akademik Sosyal Araştırmalar Dergisi*, 7 (46), 380-419.

4.3. Bildiriler

Acaroğlu, M. T. (1992). Gagauzcada takma adlar, soyadları, yer adları. *IV. Milletlerarası Türk Halk Kültürü Kongresi Bildirileri, Halk Edebiyatı içinde* (C 2, S 72, s. 111-128). Türk Dünyası Araştırmaları.

Akman, E. (2015). Osmanlı nüfus defterlerindeki sülale adlarının soyadı kanunuyla aldığı şekiller üzerine bir dil incelemesi (Kastamonu örneği). (Ed. A. Buran, E. Alkaya, F. Özek ve S. K.Yalçın), *7. Uluslararası Dünya Dili Türkçe Sempozyumu Bildirileri* Fırat Üniversitesi 16-18- Ekim 2014 (C 1, s. 71-76).

Coşar, A. M. (2005). Trabzon soyadlarında Osmanlı dönemi unvan adları. *Karadeniz Tarihi Sempozyumu*. (Haz. K. İnan, H. Öksüz, M. Okur, V. Usta.).

Kalaycı, Ü. (2018). Lübnan'da kullanılan Türkçe soyadlarındaki dil sapmaları. *2. Uluslararası Mutidisipliner Çalışmaları Kongresi*, Adana.

Kalaycı, Ü. (2019 b). Onomastik açıdan Lübnan'da yaşayan Girit muhacirlerinin soyadları. *5. Uluslararası Sosyal Eğitim Bilimleri Araştırma Kongresi*, Bandırma.

Kaşgarlı A. R. (2013). Geçmişten günümüze Uygur kişi adı ve soyadı. (B. Gül Ed.). *Bengü Belâk. Ahmet Bican Ercilasun Armağanı* kitabı içinde (s. 289-304).Türk Kültürünü Araştırma Enstitüsü.

Leontiç, M. (2010). Makedon soyadlarına yansıyan İslam medeniyetinin etkileri. *BAL-TAM Türklük Bilgisi 13* bildiri kitabı içinde (s.87-97).

Paşayeva, F. (2008). Türk (Azeri Türkçesi ve Türkiye Türkçesi) ve Rus dillerinde soyadlarının ortaya çıkışı ve oluşumu. *VI. Uluslararası Türk Dili Kurultayı* bildiri kitabı içinde (s. 3623-3632).

4.4. Tezler

Bakhutashvili, M. (2016). *Gürcüceye geçen Türkçe kelimeler üzerinde Gürcistan'da yapılan çalışmalar*. [Yayımlanmamış yüksek lisans tezi]. Anadolu Üniversitesi.

Bračković, D. (2020). Türk kökenli Bosna Hersek soyadları. [Yayımlanmamış doktora tezi]. Hacettepe Üniversitesi.

Kalaycı, Ü. (2019a). Lübnan'da Türkçe soyadları. [Yayımlanmamış doktora tezi]. Yıldırım Beyazıt Üniversitesi.

Keleş, D. (1996). Türk adbilimi bibliyografyası. [Yayımlanmamış yüksek lisans tezi]. Hacettepe Üniversitesi.

Yılmaz, Z. (2016). Atatürk'ün sosyal değişim politikaları içerisinde "soyadı kanunu" ve yankıları. [Yayımlanmamış yüksek lisans tezi]. Ahi Evran Üniversitesi.

4.5. Sözlükler

Acaroğlu, M. T. (1999). *Bulgarların aldığı Türkçe adlar ve soyadları sözlüğü*. Kültür Bakanlığı Yayınları.

Acaroğlu, M. T. (2009). *Azınlıkların ve yabancıların aldığı Türkçe adlar ve soyadları sözlüğü*. IQ Kültür Sanat Yayıncılık.

Çalık, M. K. (1989). *Türk ad ve soyadı sözlüğü*. Kastaş Yayınları.

Gençosmanoğlu, K. Z. (1975). *Ansiklopedik Türk isimler sözlüğü, A'dan Z'ye kadar Türk adları ve soyadları*. Hürriyet Yayınları.

Orbay, K. Ş. (1935). *Öz Türkçe adlar ve sözler (yeni soy adları)*. Hilmi Kitap Evi.

Par, A. H. (1989). *A'dan Z'ye Türk adları / ansiklopedik Türk adları ve soyadları sözlüğü*. (3. Baskı). Serhat Dağıtım Yayınevi.

Şapolyo, E. B. (1935). *Türk soyadı 3396 Türk adı*. Köyhocası.

Yardımcı, İ. (1998). *Açıklamalı ansiklopedik isim ve soyadları sözlüğü*. Sinan Yayınevi.

Sonuç

Türkler tarih boyunca birçok ülkede varlık göstermişler birçok milletle iletişime geçmişlerdir. Bundan dolayı bu ülkelerin ve milletlerin dillerinde Türkçe soyadlarına rastlamak mümkündür. Ancak yabancı ülkelerdeki Türkçe soyadlarını tespit etmek kolay değildir. Çünkü bu soyadlarının çoğu, zaman içerisinde ses ve şekil değişimine uğramıştır. Bundan dolayı yabancı ülkelerdeki Türkçe soyadları üzerine çalışacak araştırmacıların Türkçenin yanı sıra o ülkenin dilini de iyi derecede bilmesi gerekmektedir.

Yurtdışında Türkçe soyadları üzerine yapılan çalışmalar değerlendirildiğinde Türkçe sözcüklerin yabancı dillerde soyadı olarak tercih edildiği görülmektedir. Ancak yurtdışındaki soyadları ile ilgili az sayıda çalışma olup bu çalışmalar sondajlama yöntemiyle sınırlı örnekler üzerinden yapılmıştır. Bu alanda yapılması gereken o ülkedeki tüm soyadlarını inceleyerek Türkçe soyadlarını tespit etmektir.

Yabancı ülkelerde ve bu ülkelerin dilinde kullanılan Türkçe soyadlarının tespiti ülkemizle bu ülke vatandaşları arasında köprü vazifesi görebilir. Ayrıca Türkçe soyadlarının tespiti bu ülkelerde varlık gösteren ülkemizin resmî kurumlarının bu ülkelerdeki vatandaşlarla ortak noktalar bulmasını ve bu kurumların faaliyetlerini daha kolay yürütmelerini sağlayacaktır.

Yabancı ülkelerde tespit edilen özellikle somut bir karşılığı olan Türkçe soyadları bu ülkelerdeki yabancılara Türkçe öğretimi faaliyetlerinde kullanılabilir. Çünkü bu soyadlarının bazıları bu ülkelerdeki insanların aşına oldukları kelimelerdir.

Yurtdışında kullanılan Türkçe soyadlarını da kapsayacak bir ad bilimi atlası / soyadı bilimi atlası çalışmasına başlanması gerekmektedir. Görev kapsamı düşünüldüğünde bu çalışmanın Türk Dil Kurumu tarafından yapılması uygun olacaktır.

Bibliyografyalar yapıldığı alandaki çalışmaları araştırmacılara toplu olarak göstermesi açısından önemli kaynaklardır. Bibliyografya çalışmaları sayesinde araştırmacılar yapılan çalışmaları tekrarlamayacakları gibi çalışacakları konuyla ilgili kaynakları da derli toplu görme imkânı elde etmiş olacaklardır. Yapılan bu çalışmada güncel bir ad bilimi bibliyografyasına ihtiyaç duyulduğunu görülmüştür.

Türkiye’de soyadları üzerine yapılan çalışmalar genellikle soyadı kanunun uygulanması; soyadlarının anlam, yapı ve köken yönünden incelenmesi ile ilgilidir. Soyadı konusuyla ilgili bu tür çalışmalar elbette önemlidir. Ancak disiplinler arası çalışmalar da dikkate alınarak farklı çalışmalar da yapılmalıdır. Örneğin İngiltere’de bin yıllık süreçte İngiltere’nin en iyi üniversitelerine giren öğrencilerin soyadları incelenerek hem tercihleri hem de o soyadını taşıyanların zekâ seviyeleri araştırılmıştır (Clark ve Cummins, 2012). Bir başka çalışmada soyadlarının ilk harfi ile meslekler ve başarı arasında bağ olup olmadığı (Enva, 2006) diğer bir çalışmada ise aynı soyadını taşıyanların aynı kökenden gelip gelmedikleri DNA yapılarından hareketle tespit edilmeye çalışılmıştır (Jobling, 2001).

Kaynakça

- Acaroğlu, M. T. (1987). Tarih boyunca Türkçe lâkap, ad ve soyadı alan Bulgar ünlüleri. *Türk Kültürü Araştırmaları*, (25), 45-89.
- Acaroğlu, M. T. (1993). Türkçe ad ve soyadı alan Sofyalı Bulgarlar. *Türk Dünyası Araştırmaları*, (84), 121-182.
- Acaroğlu, M. T. (1999). *Bulgarların aldığı Türkçe adlar ve soyadları sözlüğü*. Kültür Bakanlığı Yayınları.
- Acun, F. (Ed.). (2010). *Atatürk ve Türk inkılâp tarihi*. Siyasal Kitabevi.
- Akman, E. (2013). *Osmanlı nüfus ve temettuat defterlerine göre Oycalı köyü (Araç) ve bir soy kütüğü denemesi*. Gazi Kitabevi.
- Akman, E. (2014). *Osmanlı nüfus defterlerine göre Kızılören ve Ahatlar köyü (Araç) soy kütüğü*. Gazi Kitabevi.
- Akman, E. (2015). Osmanlı nüfus defterlerindeki sülale adlarının soyadı kanunuyla aldığı şekiller üzerine bir dil incelemesi (Kastamonu örneği). (Ed. A. Buran, E. Alkaya, F. Özek ve S. K.Yalçın), *7. Uluslararası Dünya Dili Türkçe Sempozyumu Bildirileri* Fırat Üniversitesi 16-18- Ekim 2014 (C 1, s. 71-76) içinde.
- Atalay B. (1935). *Türk büyükleri veya Türk adları*. (3. Baskı). Devlet Basımevi.
- Avşar, Z. ve Kaya Emre, A. E. (2013). Cumhuriyet Türkiye'si'nin halkçılık uygulamaları: soyadı kanunu örneği. *Turkish Studies - International Periodical for the Languages, Literature and History of Turkish or Turkic* 8 (5), 73-90.
- Bozyiğit, A.E. (1995). *Türk ad bilimi bibliyografyası (deneme)*. Ayyıldız Matbaası.
- Calp, M. (2017). Ağrı ilinde kullanılan soyadları üzerine dilbilimsel bir araştırma. *International Journal of Education, Science and Technology*, 3 (2), 55-69.
- Clark, G. ve Cummins, N. (2015). Intergenerational wealth mobility in England, 1858–2012: surnames and social mobility. *The Economic Journal*, 125 (582), 61-85.
- Çalık, M. K. (1989). *Türk ad ve soyadı sözlüğü*. Kastaş Yayınları.
- Doğaner, Y. (2003). Toplumsal alanda yapılan inkılâplar. (Ed. A. Sezer). *Atatürk ve Türkiye Cumhuriyeti Tarihi* içinde (s. 234). Siyasal Kitabevi.
- Durmuş Y., Akbıyık Y., Özkaya Y. vd., (2008). *Türkiye Cumhuriyeti tarihi*. C 2. ATAM Yayınları.
- Gözaydın, N. (2013). Türk soyadını taşıyan Orta Avrupalılar. *Türk Dili Dergisi*, (40), 47-59.
- İlçev. S. (1969). *Bulgar şahıs adları ve soyadları sözlüğü*. Sofya.
- Jobling, M. A. (2001). In the name of the father: surnames and genetics. *Trends in Genetics*, 17 (6), 353-357.
- Kalaycı, Ü. (2018). Lübnan'da kullanılan Türkçe soyadlarındaki dil sapmaları. *II. Uluslararası Multidisipliner Çalışmaları Kongresi*, Adana.
- Kalaycı, Ü. (2019a). *Lübnan'da Türkçe soyadları*. [Yayımlanmamış doktora tezi]. Yıldırım Beyazıt Üniversitesi.
- Kalaycı, Ü. (2019b). Onomastik açıdan Lübnan'da yaşayan Girit muhacirlerinin soyadları. *5. Uluslararası Sosyal Eğitim Bilimleri Araştırma Kongresi*, Bandırma.
- Kaşgarlı A. R. (2013). Geçmişten günümüze Uygun kişi adı ve soyadı. (Ed. B. Gül). *Bengü Belâk. Ahmet Bican Erçilasun Armağam* içinde (s. 289-304). Türk Kültürünü Araştırma Enstitüsü.
- Kaşgarlı Mahmud (2006). *Dîvânü Lügâti't-Türk*. (Çev. B. Atalay.). Türk Dil Kurumu Yayınları.
- Kayasandık, A. (2019). Türkçe kişi adları bibliyografyası denemesi. *Journal of Strategic in Social Science*, 57-90.

- Keleş, D. (1996). Türk adbilimi bibliyografyası. [Yayımlanmamış yüksek lisans tezi]. Hacettepe Üniversitesi.
- Komisyon, (1991), *Vei Vu Er Zu Jian Shi, (Uygurların kısa tarihi)*. Şinciang Halk Neşriyatı.
- Korkmaz, Z. (2007). *Gramer terimleri sözlüğü*. Türk Dil Kurumu Yayınları.
- Liran, E. (2006). Lee at Yâri, “Hat’sa in a sunamasa? he efekt of surname. *Jurnal of Ekonomice Perspektifse*, 20 (1), 175-188.
- Memmedli, Y. (1994). Eski Türkçede şahıs adları ve unvanları. *Türk Dili Araştırmaları Yıllığı Belleten*, 42, s. 95-110.
- Mollova, M. (1976). Şark kavimlerinden geçen bazı Bulgar ad ve soyadları. *Türkiyat Mecmuası*, 18, 315-330.
- Türk Dili Tedkik Cemiyeti (1934). *Osmanlıcadan Türkçeye söz karşılıkları: Tarama dergisi*. C.2. Devlet Matbaası.
- Ölmez, M. (2000). Dil devrimi sonrası adlarımız ve soyadlarımız. *TUBA*, 24 (2).117-127.
- Par, A. H. (1989). *A’dan Z’ye Türk adları / ansiklopedik Türk adları ve soyadları sözlüğü*. (3. Baskı). Serhat Dağıtım Yayınevi.
- Parlak Kalkan, G. (2012). Soyadlarımız: Mardin örneği. *Turkish Studies*, 7 (4), 2655-2674.
- Sakaoğlu, S. (2001). *Türk ad bilimi*. Türk Dil Kurumu Yayınları.
- Sanater, E. (1935). *Soyadı kanunu ve öz Türkçe adlar*. Bozkurt Matbaası.
- Şahin, İ. (2015). *Adbilim*. Pegem Akademi Yayıncılık.
- Şapolyo, E. B. (1935). *Türk soyadı 3396 Türk adı*. Köyhocası.
- Vural, M. Zeki (1935). *Öz Türkçe kadın ve erkek adları soyadları*. Bizim Matbaa.
- Yançev, M. (2007). Bulgarcada Türkçe kökenli soyadları. *Türk Dili Araştırmaları Yıllığı - Belleten*, 55, 165-172.
- Yardımcı, İ. (1998). *Açıklamalı ansiklopedik isim ve soyadları sözlüğü*. Sinan Yayınevi.